

Tarmac měří dvojím metrem: nové poplatky z těžby by stimulovaly větší recyklaci druhotných surovin

Máloco ilustruje potřebu podpořit efektivní využívání nerostů reformou poplatků z těžby tak výmluvně, jako případ britské společnosti Tarmac. Doma, stimulována zaváděnou daní z těžby stavebních surovin, učinila pilířem své podnikatelské strategie recyklaci. Naproti tomu její česká dceřiná společnost Tarmac Severokámen vlastní polovinu lomů v chráněné krajinné oblasti České středohoří a uvažuje zde o rozšíření těžby - zatímco recyklaci nevěnuje větší pozornost.

Tarmac

Tarmac je britská společnost, která podniká v těžbě stavebních surovin - stavebního kamene, štěrkopísků a vápence -, výrobě betonu, betonových výrobků, cementu a asfaltových směsí. Mezi světovými producenty stavebních surovin je na šestém místě [1]. Zaměstnává 11.000 lidí a roční obrát činí asi 2 miliardy amerických dolarů [2].

Většina provozů Tarmac je soustředěna ve Velké Británii: na zisku společnosti se v roce 1998 domácí aktivity podílely 70 procenty [3]. Tarmac je největším britským producentem stavebních surovin, vlastní zde 113 lomů, betonárny, obalovny asfaltu, recyklační linky aj. [4].

Mimo Velkou Británii Tarmac podniká v těžbě stavebního kamene a štěrkopísků,

produkcí cementu, asfaltu, betonu, betonových výrobků aj. ve Francii, Belgii, České republice, Polsku, Ománu, Spojených arabských emirátech, Indii, Číně, Hongkongu a na východním pobřeží Spojených států. Evropské a asijské zahraniční aktivity se v roce 1998 na obratu společnosti podílely asi 8 procenty, zaměstnávaly kolem 16% pracovníků firmy [5].

Tarmac Severokámen

Národní podnik Severokámen Liberec v srpnu 1992 privatizovala britská společnost George Wimpey plc. Wimpey do českého těžebního průmyslu vstoupil se zřetelným záměrem postavit podnikatelskou strategii na exportu stavebních surovin. "*Umístění u německé jihovýchodní hranice a blízko velkých průmyslových středisek v Lipsku, Saské Kamenici a Drážďanech umožňuje přístup...do regionů, kde se v budoucnu očekává vysoká poptávka po stavebních materiálech. Současná produkce...je zaměřena především na místní trhy. Ale vývoz do Německa, který začal koncem roku 1991, již nyní rychle roste a během prvního roku dosáhl 400.000 tun.*" [6] Během několika let se ale s celkovým poklesem exportu nerostných surovin snížil také vývoz této firmy: v roce 1999 se na jejích tržbách podílel pouze 3 procenty [7].

V roce 1996 si Tarmac a Wimpey, dvě velké britské těžební a stavební společ-

nosti, vyměnily části svých aktivit. Tarmac tehdy převzal veškeré lomy firmy Wimpey, včetně českých. Původně 34% podíl zahraničního investora se postupně zvýšil až na současných necelých 88 procent.

Firma, přejmenovaná na Tarmac Severokámen, provozuje na 21 místech celkem 6 těžeben štěrkopísků a 16 lomů, produkujících drcený kámen a v jednom případě rovněž kámen dekorační. Podniká v severních, východních a západních Čechách, od Kutnohorska a Kolínska přes Trutnovsko až po okres Chomutov. V roce 1999 s 292 zaměstnanci vytěžila 3,4 miliónu tun surovin [8].

Tarmac ve Velké Británii: recyklace

Ve Velké Británii se Tarmac těší pověsti doslova zelené firmy. Mezi hlavní příčiny patří důraz, který ve své investiční strategii klade na postupný přesun z těžby nerostů na využití druhotných stavebních surovin.

Už nyní patří mezi přední britské podnikatele v oblasti recyklace stavebních materiálů. Společnost zahájila *"ambiciózní rozvojový program, který nám umožní stále větší část požadavků našich zákazníků pokrývat recyklovanými stavebními surovinami"* a buduje *"celostátní síť strategicky rozmístěných provozů, které produkují široké spektrum [druhotných] materiálů"* [9].

Tarmac totiž *"uznává svoji odpovědnost"* za zajišťování *"potřeb společnosti... z nevhodnějších zdrojů."* [10]. *"Protože potenciálně lze až 25% celkové spotřeby stavebních materiálů pokrýt z ekologických zdrojů, cítíme závazek zajišťovat taková surovinová řešení pro stavební průmysl"*, ubezpečuje [11].

Nejde jen o slova. První stálou recyklační linku Tarmac otevřel v roce 1997 v Alfretonu v hrabství Derbyshire [12]. Během roku 1998 jich měl již osm a vyrobil v nich 356 tisíc tun materiálů. V roce 2000 hodlá provozovat 26 linek a prodat 1,5 miliónu tun recyklátu [13]. Zároveň společnost investuje do výzkumu využití druhotných stavebních materiálů, například drceného betonu [14].

Vedle toho se Tarmac zabývá dodávkami metalurgických strusek jako stavebního materiálu. Ročně jich produkuje asi 4 milióny tun [15].

Tarmac v České republice: těžba v chráněné krajinné oblasti

Naproti tomu v České republice Tarmac recyklacím nevěnuje větší pozornost. *"Zvažujeme tuto možnost jako doplňkový program v případě zájmu odběratelů"*, oznámila společnost [16]. Tento nezájem potvrzuje i praxe: Tarmac neprovozuje jedinou recyklační linku ani v této oblasti nepřipravuje žádné konkrétní investice. Nemluvě ani o jakékoli aktivní podpoře tohoto odvětví, jako to dělá ve Velké Británii.

Přítom využití druhotných materiálů by umožnilo omezit těžbu přírodních surovin, která poškozují krajinný ráz, ničí unikátní přírodní biotopy i důležitá stanoviště ohrožených druhů a rostlin a hlukem, prašností a otřesy obtěžuje okolní obce.

Značnou zátěž znamená těžba například pro chráněnou krajinnou oblast (CHKO) České středohoří. Unikátní území vyniká poněkud bizarní krajinou izolovaných kopců a pestrou skladbou hodnotných přírodních biotopů. Vyskytuje se zde 105 ohrožených a proto zákonem chráněných druhů rostlin a 166 stejně klasifikovaných druhů živočichů. Zřízeno tu bylo 39 přírodních rezervací různých kategorií.

Právě těžba nerostných surovin, především stavebního kamene, představuje již po řadu let jeden z největších problémů, kterým České středohoří čelí. V chráněné krajinné oblasti se nachází 11 kamenolomů, některé z nich patří mezi největší v republice. Na štěrk rozemílají kopce, jako je Vršetín západně od Lovosic či Trabice a Deblík na Litoměřicku. V roce 1999 se zde vytěžilo kolem 1,3 miliónu tun stavebního kamene [17]. Od vyhlášení CHKO v roce 1976 tu přibylo 8 nových dobývacích prostorů.

Pět z 11 lomů v Českém středohoří vlastní právě Tarmac. Patří mezi ně také většina z těch největších - Kamýk-Trabice, Libochovany-Deblík či Chraberce. Napří-

klad první z nich, velkolom na kopci Tra-
bice nedaleko Litoměřic, pomalu přeměňu-
je mohutný kopec v bezprostředním sou-
sedství legendárního krajinného útvaru
Česká brána - Porta Bohemica - v koryto-
vitou trosku. Za své také vezmou cenné
přirozené listnaté lesy a stepi, útočiště
řady chráněných a ohrožených druhů, na-
příklad divizny brunátné, lindušky úhorní,
slavíka obecného či obou našich druhů
otakáreků.

Tarmac dokonce zvažuje, že těžbu
v CHKO dále rozšíří a otevře další lom ne-
daleko Libouchce při jejím severním okraji.

Možnosti recyklace

Před firmou Tarmac i dalšími společnostmi
přítom stojí značné možnosti recyklace.
Obsáhlá studie Hnutí DUHA, publikovaná
v červnu 2000, ukázala, že na českých
skládkách každoročně končí milióny tun
materiálů, které by mohly kvalitně nahradit
stavební kámen, štěrkopísky nebo vápe-
nec.

Například jen stavebního a demoličního
odpadu, který nahrazuje přírodní kameni-
vo, se tímto způsobem ztratí množství více
než trojnásobně převyšující objem těžby
v celém Českém středohoří - asi 4 milióny
tun. V České republice totiž recyklujeme
pouze kolem 10% tohoto druhu odpadu,
zatímco některé země Evropské unie již
překročily 80% míru využití [18].

Podobně lze využívat popílky, některé
odpady z těžby a zpracování surovin či
metalurgické strusky. Celkový potenciál
úspor přírodních surovin podle výsledků
kalkulací Hnutí DUHA pravděpodobně
přesahuje 10 miliónů tun za rok. Zatím
však zůstává nevyužit.

Bariéry: nízké poplatky z těžby

Tarmac bezesporu měří dvojným metrem.
Doma ve Velké Británii svoji podnikatel-
skou strategii zaměřil na postupné nahra-
zování těžby využíváním druhotných suro-
vin. V České republice zatím zvažuje roz-
šíření svého již tak rozhodujícího podílu na
těžbě v jedné z nejcennějších chráněných
krajinných oblastí.

Těžko ale tento přístup společnosti vy-
čítat. Ve Velké Británii je k efektivnímu na-
kládání se surovinami stimulována právě
zaváděnou daní ze stavebních surovin.
Účinnou se ukázala být již její příprava.

Naproti tomu v České republice jsou
poplatky z těžby jen velmi nízké. Například
firmy, které na kopcích Českého středohoří
těží stavební kámen, nezaplatí nic jiného
než zanedbatelnou každoroční částku
10.000 korun za čtvereční kilometr dobý-
vacího prostoru.

Tarmac ostatně není jediná firma, která
kvůli nízkým poplatkům dává přednost
rozvoji těžby před recyklací druhotných
surovin. Kámen Zbraslav kontroluje další
potenciální nový velkolom v Českém
středohoří, dobývací prostor Litochovice I.
V letech 1993-98 firma podnikala v recyk-
laci stavebních a demoličních odpadů, ale
*"bohužel musela tuto činnost z ekonomick-
kých důvodů ukončit. Jsme si vědomi
potřeby recyklace obecně...bohužel sou-
časné ekonomické prostředí tuto činnost
prakticky neumožňuje"* [19].

Hnutí DUHA proto prosazuje reformu
poplatků z těžby stavebních surovin. Mělo
by dojít k podstatnému zvýšení sazeb tak,
aby účinně stimulovalo snižování spotřeby
přírodních surovin a jejich náhradu
druhotnými materiály. Zároveň je nezbytné
zavést diferencované sazby: těžební
společnosti musí platit vyšší částky za
těžbu v cenných územích, především chrá-
něných krajinných oblastech. Podobně by
vyšší sazby měly znevýhodňovat více de-
vastující technologie (povrchová těžba)
proti šetrnějším (hlubinné dobývání).

Převážná většina získaných prostředků
by měla být využita ke snížení sazeb
důchodového a zdravotního pojištění. Do-
jde tak k přesunu daňového zatížení z po-
zitiv (platby pojištění jsou de facto daní
z pracovních míst) na negativa (těžba pří-
rodních surovin).

Přínejmenším v první fázi by se přitom
reforma měla týkat těch surovin, u kterých
bude působit nejúčinněji: stavebního ka-
mene, štěrkopísků a vápenců.

Další informace

Hnutí DUHA rovněž vydalo na toto téma:

Koncepce reformy poplatků z těžby nerostných surovin. Studie, 26 str.

Poplatky z těžby nerostných surovin. Informační list, 4 str.

Těžba nerostných surovin v CHKO České středohoří. Informační list, 8 str.

Těžba nerostných surovin v chráněných krajinných oblastech, informační list, 4 str.

Potenciál alternativ k těžbě stavebního kamene, štěrkopísků a vápence v České republice. Studie, 112 str.

Potenciál úspor stavebního kamene, štěrkopísků a vápence. Informační list, 4 str.

Prameny

[1] Tarmac Group: Tarmac, www.tarmac.co.uk/tarmac/index_content.htm, 18.7.2000

[2] Tamtéž

[3] Tarmac Group: Structure chart, www.tarmac.co.uk/tarmac/our_business/structure.htm, 18.7.2000

[4] Tarmac Group: Tarmax Quarry Products, www.tarmac.co.uk/tarmac/our_business/tqpm.htm, 18.7.2000

[5] Tarmac Group: Overseas overview, www.tarmac.co.uk/tarmac/our_business/tos.htm, 18.7.2000

[6] Wimpey acquires controlling stake in premier Czech quarry company, tisková zpráva George Wimpey plc, 10.8.1992. Původní záměr orientovat se na export a určité zklamání vedení společnosti z jeho neúspěchu potvrzují rovněž výroční zprávy George Wimpey plc z let 1992-94.

[7] Tarmac Severokámen a.s.. Výroční zpráva 1999, Tarmac Severokámen, Liberec 2000

[8] Tamtéž

[9] Providing sustainable aggregate solutions, Tarmac Quarry Products Recycling, Wolverhampton, nedatováno

[10] Tamtéž

[11] Tarmac Group: Recycling, www.tarmac.co.uk/tqp/recycle/recycle.htm

[12] Working together for the environment. Tarmac in the environment 1997/1998. The third report of the Independent Advisory Panel, Tarmac plc, Wolverhampton 1998

[13] Working together for the environment and the future. Tarmac in the environment 1999/2000, Tarmac plc, Wolverhampton 2000

[14] Tarmac in the environment 1995. First report of the Independent Advisory Panel, Tarmac plc, Wolverhampton 1996; Tarmac in the environment 1996. The second report of the Independent Advisory Panel, Tarmac plc, Wolverhampton 1997

[15] Tamtéž

[16] Brodský, K., Tarmac Severokámen: dopis Hnutí DUHA, 19.6.2000

[17] Surovinové zdroje České republiky – nerostné suroviny (stav 1999), MŽP ČR/Geofond ČR, Praha 2000

[18] Construction and demolition waste management practices, and their economic impact. Report to DG XI, Symonds for EC, Brussels 1999

[19] Kámen Zbraslav: dopis Hnutí DUHA, 12.7.2000

Vojtěch Kotecký, srpen 2000
Vydalo Hnutí DUHA

Hnutí DUHA
Bratislavská 31
602 00 Brno
email duha@hnutiduha.cz
www.hnutiduha.cz